

КІЛЬКА ШТРИХІВ ДО ІСТОРІЇ ЕКСПЕДИЦІЇ ФІЛАРЕТА КОЛЕССИ НА МИРГОРОДЩИНУ (на основі епістолярію Філарета Колесси)

В основі дослідження – невідома епістолярна спадщина Філарета Колесси, яка зберігається у його приватному архіві у Львові. Зокрема це чернетки листів Філарета Колесси до Климента Квітки, Опанаса Сластьона, Олени Пчілки, поштова картка, яку Ф. Колесси адресував Осип Роздольський, а також листування з дружиною Марією. Документи вносять суттєві доповнення до історії експедиції Філарета Колесси на Наддніпрянську Україну влітку 1908 року для запису традиційного репертуару кобзарів і лірників. Віднайдені листи стосуються основних етапів перебігу експедиції: її підготовки, методики праці в терені, зокрема і фонографування, перспектив можливого продовження, результатів, а також містять інформацію для встановлення точних дат проведення експедиції.

Ключові слова: фольклористична експедиція за думами, історія фонографування кобзарсько-лірницького репертуару, листування, Філарет Колесса, Климент Квітка, Опанас Сластьон, Осип Роздольський.

Експедиція Філарета Колесси на Наддніпрянську Україну влітку 1908 року для запису традиційного репертуару кобзарів і лірників уже не раз ставала об'єктом зацікавлення як дослідників спадщини академіка або ж мандрівної традиції, так і загалом історії української культури. Адже ця поїздка та її вислід – опубліковані мелодії народних дум [17], завершили багаторічну, дійсно, історичної ваги акцію української інтелігенції початку ХХ століття, зініційовану для ґрунтовного вивчення творчості кобзарів та лірників.

Втім, незважаючи на низку досліджень, присвячених достатньо відомому фундаментальному проекту [1; 2; 4; 6-9; 11; 13-16; 19; 21; 22; 24-27], все ще віднаходяться винятково цікаві та водночас маловідомі факти з історії цього епохального задуму. Таким змістовним та наново відкритим джерелом стала епістолярна спадщина Філарета Колесси, яка зберігається у його приватному архіві у Львові. Листи вносять суттєві штрихи-нюанси до історії проекту документування репертуару кобзарів і лірників, відкривають незнані грані у відносинах його учасників. Водночас листи доповнюють раніше опубліковану переписку українських діячів, пов'язану із згаданою науковою подорожжю [3; 10; 23].

Віднайдені листи стосуються основних етапів перебігу експедиції: її підготовки, ходу, перспектив можливого продовження, а також і результатів. Серед документів – листування дослід-

ників, безпосередньо задіяних у проєкті, а також і його симпатиків. Зокрема, це чернетки листів Філарета Колесси до Климента Квітки (три листи), Опанаса Сластьона (один лист) та Олени Пчілки (один лист), а також поштова картка, яку Ф. Колессі адресував Осип Роздольський. Окремі відомості до історії Миргородської експедиції можна віднайти й у приватному листуванні фольклориста із дружиною Марією (по-домашньому Нюсю), яке велося під час фольклористичної подорожі¹.

Отож, перш аніж Ф. Колесса відбув в експедицію на Наддніпрянську Україну задля „збереження для нащадків музики кобзарських дум”², поміж учасниками цього історичного проєкту, зацікавлених у доброму результаті справи, зокрема Лесею Українкою, Климентом Квіткою, Опанасом Сластьоном та Філаретом Колессою, велися доволі інтенсивні листовні перемовини. Після письмового звернення організаторів проєкту в особі Климента Квітки до керівництва Етнографічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка (далі – ЕК), на її черговому засіданні відбулося жваве обговорення необхідності такого дослідження, а також можливостей і способів консервації цієї унікальної традиції. У роботі засідання активну участь взяв також і Гнат Хоткевич, який передусім зreferував учасникам зібрання Квітківські задумки і плани, висловив своє бачення організації та проведення експедиції, активно дискутував із членами ЕК з цього приводу, а також дав список кобзарів та підказав їхні адреси [26, с. 41].

Серед низки питань, які стосувалися різних аспектів планованого дослідження та були винесені для обговорення на засіданні ЕК, окрему дискусію викликав спосіб збору матеріалу. Маючи наглядний результат можливостей звукового документування народних мелодій завдяки прикладу фонографічних експедицій Осипа Роздольського, було вирішено радити подружжю Квіток для успішного здійснення їхнього задуму у дослідженні кобзарсько-лірницької традиції якнайширше задіяти фонограф (що врешилі і відбулося). Також на прохання організаторів експедиції ЕК подала свої пропозиції стосовно виконавця такого проєкту. Оскільки, попередньо обрана К. Квіткою кандидатура Станіслава Людкевича була відхилена (він міг поїхати в експедицію якнайшвидше аж влітку 1909 року, що не влаштувало організаторів проєкту), залишалося хіба

¹ При публікації усіх листів збережено їхній правопис.

² З листа К. Квітки до О. Сластьона. Цит. за: [21, № 35, с. 4].

два претенденти: Осип Роздольський – музичний етнограф, найдосвідченіший в Україні фонографіст народних мелодій та Філарет Колесса – авторитетний знавець народної музики, який однак з фонографом на той час ще не працював. Тож в ЕК попередньо було вирішено запропонувати вирушити в експедицію обом дослідникам, які, як виглядає, на цю ofertу погодились.

Втім, перед тим, як дати остаточну згоду на участь у науковій подорожі, як дослідник-професіонал з європейським вихованням, Ф. Колесса листовно особисто сам звернувся до К. Квітки, щоб детально з'ясувати низку питань, пов'язаних з поїздкою, а також висловити свої побажання стосовно організації роботи. Скоріш за все, окремі тези, викладені в листі Ф. Колесси, постали на основі резолюцій ЕК, прийнятих після обговорення листа К. Квітки, а також під впливом порад Г. Хоткевича. Лист Ф. Колесси до К. Квітки суттєво доповнює вже відому інформацію про підготовку Ф. Колесси до експедиції, робить акценти на тих проблемах, які найбільше хвилювали дослідника.

[29 червня, 1908. – І. Д.]¹

„Прочитавши Ваше послідне письмо до д[обродія] Гнатюка я рішився поїхати на Україну для списання кобзарського репертуару, одначе я не міг би пускатися в дорогу скоріше, поки не одержу відповіді в отсих досі нерозглянутих справах:

1) Подорож до одного Кравченка не оплатиться. Тим більше, що до вичерпання його репертуару вистарчить один тиждень і як впевнив нас д. Хоткевич, що знає добре весь репертуар Кравченка (8 дум, псалми і деякі побутові пісні) і отже треба б поїхати ще до інших кобзарів. До котрих саме? Де їх шукати? Се мабуть не легко буде, особливо чужинцеві, незнайомому із місцевими обставинами зійтися з такими мандрівними співаками, яких и поліція не годна б відшукати, а до того не в кожній місцевості можна буде знайти приміщення, щоб спокійно вести записки. Хто pomoже мені зовсім незнайомому із тамошними обставинами віднаходити самих інтересних співаків поміж кобзарями.

Чи буду я мати запевнену поміж місцевих людей і котрих? Я чув, що кобзарі дуже дорожаться, коли їм кажуть співати і надають по кілька карбованців за презупцію. Хтож буде оплачувати кобзарів?

¹ Лист поданий повністю. – І. Д.

2) В музичній етнографії прийнято тепер скрізь збирати пісенного матеріялу при помочи фонографу. Сей спосіб прийнятий усіма академіями, дозволяє з фотографічною вірністю, заховуючи усі особливості записувати народні мелодії в мелодичному рисункові і в ритмі. Сего не може досягнути звичайна записка хоч би й як справного музики супроти того, що справжній народний співак, особливо лїрник, а тим більше гадаю кобзар імпровізує на даний мотив і ніколи два рази на заспіває мелодії зовсім однаково, хоч завсїгди чуємо один мотив музичний, то він кожного разу буде приймати иншу форму, буде визначуватись чимось особливим, чи то в прикрасах-мелізмних, чи в ритмі і усно того в один момент ніяк не можна схопити. Так що записка почасти хоч би як швидко і зручно зроблена, буде лиш приблизно вірною, допускатиме надто багато суб'єктивного розуміння самого збирача. Коли ж бодай один зразок пісні буде переданий фонографом з абсолютною вірністю, то вже легко буде і варіанти доповнити. Очевидно, фонограф має служити музикантові лиш до помочі. Хто ж не чув кобзарської рецитації, той з фонографа не зможе її зрозуміти ані передати. Отим то і я при записуванню дум гадаю послуговуватись фонографом. Хоча спів Кравченка не надається до репродукції фонографом – то сего хіба не можна сказати про всіх кобзарів, між котрими певно є співаки з добрими голосами.

Якої конструкції фонографи у д[обродія] Сластьона? Чи можна в Києві купити валики до збирання пісень?

3) При кобзарських думах треба буде крім мелодії записати ще й акомпанімент на кобзі і коли ще взяти під увагу записуванє слів, то кобзар буде мусів думу багато разів повторити, заки її запишешся, се буде певно томляче і для самих кобзарів, старих людей.

Знаю з досвіду, що записуванє пісень є дуже томляче, одначе така робота значно об'легчується і поступає багато швидше коли двоє записує одночасно: один мелодию, другий слова, або коли один буде відразу списувати мелодию, а другий рівночасно буде її схоплювати на фонограф. Коли ж пісня кобзаря буде добре й зовсім докладно виходити, то записувачі можуть розділитися і рівночасно у двох місцях записувати. Значить – що один би зробив за місяць, те вдвох можна і за два тижні зробити.

Чи записувачі будуть разом зайняті, чи розділяться, те покажеся аж на місци в кожнім осібнім випадку.

Отже я встоюю на тім, щоб зі мною їхав на Укр[аїну] також д[обродій] Роздольський, учитель гімн[азійний], досвідний етнограф, дуже справний у збираню народних пісень на фонограф. Він зібрав до 2.000 мельодий, які й появилися в 21 і 22 т[омах] Етн[ографічного] зб[ірника] списані д[обродієм] Людкевичем.

Чи годитеся на те, щоб ми оба приїхали для збираня кобзарських дум?

4) Ми мали б вибратися в дорогу лиш в такім разі, коли наша поїздка буде забезпечена з матеріального боку, значить, ми мусіли б мати наперед гроші на дорогу, на поїздки за кобзарями, на мешканє й прокормленє, на оплати для кобзарів і денну винагороду за наш труд.

Шкільні фєрії починаються у нас 10. липня. Отже коли Вам залежить на сім, щоб списати кобзарський репертуар еще сього літа, то будьте ласкаві дати чим скорше докладну відповідь на подані в горі запити (по точкам) і прислати гроші на кошти екскурзії”.

Однак, як виглядає, К. Квітка, ще не отримавши цього листа, написав безпосередньо до Ф. Колесси. Львівський дослідник тут же відповів К. Квітці, ще раз коротко зреферувавши основні думки, викладені у вже відправленому листі, а також торкнувшись і низки інших питань.

[Лист Ф. Колесси до Климента Квітки, липень 1908. – І. Д.]¹

„На Вашу пропозицію, передану мені в письмі до д[обродія] Гнатюка, я уже відповів Вам осібнім листом, тимчасом, перед двома днями я одержав від Вас письмо, з якого видно, що до Вас ще не дійшла моя відповідь, тому ж перекажу її отсе коротенько.

По ближшій розясненю справи у Ваших листах я навіть радо згоджуся поїхати на Україну для списаня кобзарських дум, тим більше на полі музичної етнографії робота входить в обсяг моїх наукових занять. Славно-звісному художникови Сластьону за його ласкаве запрошеня і обіцяну поміч прошу передати від мене сердечну подяку. Одначе коли вже піднимати далеку

¹ Лист поданий повністю. – І. Д.

і коштовну подорож то треба б рефлексувати не на одного лишень Кравченка, а ще й на інших кобзарів. Для вишування і зарекомендованя таких кобзарів, що заховують найбільш архаїчності й оригінальності в своїх продукциях треба би ся конечно запевнити у помочі місцевих людей.

Для роблення непомильно вірних записів треба конечно послуговуватися фонографом: впрочім се спосіб тепер загально прийнятий і одобрений в збираню материялу, який має служити науковим цілям. Коли такий один зразок думи буде схоплений на фонограф, тут вже мабуть не так трудно буде й варіанти списувати таки зі слуху.

Наші шкільні фєрії не довгі, отже я думаю, що з огляду на приспішенє роботи, добре було б, якби зо мною поїхав на Україну учит[ель] гімн[азіяльний] д[обродій] Роздол[ьський], що має великий досвід у збираню етногр[афічного] материялу на фонограф. Та коли Ви думаєте, що се не конче потрібне, то я згоджуюся і сам поїхати на який місяць.

Однакож я міг би пускатися в дорогу лиш під сею умовою, що моя подорож буде згори грішми обеспечена, бо прикро було б мені опинитися серед чужих обставин у приязно вижидаючїм становищі.

В кошти подорожі треба вчислити не лише сам білет на залізницю і підводи, але і гостьованє по готелях і заїздних домах та прокормлення. Не без того, щоб я часом не міг скористати із чийогось гостинного запрошення, однако я ніколи не згодив би ся на те, щоб я у моїй поїздці був примушений користати із гостинності. Навпаки я гадаю по можливости навіть ухилитися від запросин для того, що це спинювало б роботу, для якої я їду. Треба й се мати на увазі, що для схоплення одної думи треба буде кілька або й кільканадцять валиків (1 валок коштує тут 1 корону). Дорого будуть стояти також оплати для кобзарів, що як мене інформовано – кажуть собі платити по кілька карбованців за продукцію.

Порадившися у людей обізнаних з російськими відносинами я переконався, що 400. корон – се зовсім не вистарчаюча сума на обігнанє коштів такої екскурсії, навіть колиб ограничитися до самого Миргороду.

Я побуду у Львові один тиждень. Коли Ви згоджуєтесь прислати (яка здалека б підходила до суми означеної Етнографічною Комісією) відповідну суму грошей на оплачене згори коштів цієї екскурсії то адресуйте: Австрія, Галичина, Філарет Колесса, професор гімназійний в Добромилі”.

На всі питання, які турбували Ф. Колессу і були викладені у обох листах, К. Квітка дав вичерпну відповідь [Дет. див.: 10, с. 317-320]. У відповіді на перший лист він відмовив Ф. Колессу у залученні до експедиційної роботи ще й О. Роздольського, мотивуючи це насамперед тим, що словесні тексти репертуару кобзаря М. Кравченка вже не тільки списані О. Сластьоном, але й опубліковані, а управлятися з фонографом йому зможе допомогти все той же О. Сластьон. Хоча, мабуть, основною причиною відмови була таки відсутність додаткових коштів. Ф. Колесса погодився їхати в експедицію за думами сам, про що і написав згодом О. Сластьону:

[з листа Ф. Колесси до О. Сластьона, ймовірно, червень 1908. – І. Д.]

„Та коли д[обродій] Кв[ітка] звернувся листом прямо до мене, то я зрозумівши справу згодився на те, щоб їхати на разі самому до одного лиш Миргорода. Я радо віддам свій труд в так важному ділі як списане кобзар[ського] реп[ертуару] та в кореспонденції з д[обродієм] Кв[іткою] мені ходило лиш о те, що екскурсія була згори забезпечена грошовими засобами, тим більше, що закупно з 50-ти валиків і фонограф, оплата для кобзаря вимагатиме чимало коштів”.

В обидвох листах до К. Квітки Ф. Колесса неодноразово повертався і до питань фінансування експедиції, а також фонографування, як на його думку, єдино можливого та прийнятого у Європі способу документування народних мелодій для наукових потреб. Дослідник аргументовано наголошував, що лише фонографічний запис є об’єктивним і фаховим, оскільки „кобзар імпровізує на даний мотив і ніколи два рази на заспіває мельодії зовсім однаково, хоч завсгіди чуємо один мотив музичний, то він кожного разу буде приймати иншу форму, буде визначуватись чимось особливим, чи то в прикрасах-мелізмених, чи в ритмі і усно того в один момент ніяк не можна схопити”. Водночас збирач не ідеалізував новітній пристрій та наголошував, що „фонограф має служити музикантові лиш до помочі”.

Отримавши телеграфом від субсидатора на видатки експедиційної подорожі 200 рублів (500 корон), Ф. Колесса вирушив на Велику Україну, сподіваючись вже там роздобути фонограф та валики до нього. Приїхавши наприкінці липня до Києва, правдоподібно поїздом о 9 годині ранку 31 липня¹, галицький фольклорист, навіть не залагодивши собі нічліг, зразу ж спробував

„дістати від губернатора дозвіл на збиранє пісень без перешкод”.

[з листа Ф. Колесси до Марії від 1. VIII. 1908. – I. Д.]

Однак, виглядає, що по приїзді до Києва Ф. Колесса неочікувано зіштовхнувся з цілою низкою різних проблем, які йому ніяк не вдавалося вирішити, починаючи від поганої роботи пошти і складностей в отриманні дозволу вільно проводити теренові дослідження на Наддніпрянській Україні та закінчуючи безуспішним пошуком у Києві фонографа.

Не допомогла Ф. Колесси у майбутньому дослідженні кобзарсько-лірницької традиції (на що він мабуть дуже сподівався) і зустріч з Миколою Лисенком. Донього Ф. Колесса спеціально їздив у підкарпатське село Китаїв, де тоді з родиною відпочивав маєстро. Про ці відвідини іменитого композитора й першого транскриптора кобзарського репертуару Ф. Колесса, на листовне запитання дружини, чи він їздив до М. Лисенка, досить скупо її повідомив:

„...Учора [2 серпня. – I. Д.] був я на селі у Лисенка – вертався парохомом по Дніпру...”.

[з листа Ф. Колесси до Марії, понеділок, 4. VIII. 1908. – I. Д.]

Небагато інформації з цієї поїздки залишив фольклорист і у своїх споминах про М. Лисенка. Хіба те, що знаний композитор „інформував” його „про полтавських кобзарів, про кобзарського

¹ Картка, адресована дружині Марії, у якій Ф. Колесса сповіщав, що „нині рано о 9 год. був я уже в Києві”, датована 1 липнем. Разом з тим, у листівці також сказано, що він аж о 5 вечора зміг влаштуватися в готелі. Також у картці було зазначено день її написання – „п’ятниця”. Тож цілком правдоподібно, що поштова картка була писана у п’ятницю ввечері ще 31 липня 1908 року, коли дослідник врешті поселився в готель, а відправлена уже зранку, 1 серпня, про що свідчить і печатка київського поштамту. Отже до Києва Ф. Колесса приїхав таки зранку 31 липня 1908 року.

² Вказуючи дату на картці, Ф. Колесса мабуть помилився і трохи наплутав. Вірогідно, листівка була написана ввечері у понеділок 3 серпня, а відправлена вже 4 серпня – у вівторок. На це вказує і поштовий штамп.

‘пан-отця’ Опанаса Сластьона у Миргороді та кобзаря Михайла Кравченка, від якого мав також і свої записи” [18, с. 452].

Мало чим могло посприяти Ф. Колесси в практичній організації подорожі і подружжя Квіток, яке якраз перебувало на лікуванні в Криму. Тож збирач, не в змозі справитися з низкою різних проблем, врешті листовно звернувся до О. Роздольського, просячи його про допомогу. Мабуть, лист виваженого й інтелігентного Ф. Колесси звучав таки доволі розпачливо, оскільки О. Роздольський тут же відгукнувся на звернення свого соратника. До речі, задіяння О. Роздольського до проекту за виняткових обставин було обумовлено у згаданому вище передекспедиційному листі К. Квітки до Ф. Колесси. Обговорюючи участь О. Роздольського в експедиції, К. Квітка тоді писав:

„Ви побачите, що поміч д[обродія] Роздольського буде Вам конче потрібною... я вишлю гроші телеграфом і йому” [10, с. 318].

Очевидно, на думку Ф. Колесси, це був саме той випадок. О. Роздольський отримав листа від Ф. Колесси щойно вернувшись до Львова з фольклористичної експедиції. Якраз у другій половині липня він проводив збирацько-фольклористичну роботу на Івано-Франківщині [5, с. 41]. Виглядає, що О. Роздольський знав про домовленості К. Квітки та Ф. Колесси стосовно його участі у проекті. Із його відповіді Ф. Колесси можна доволі легко здогадатися, про що йшлося у листі до нього та що було найважливішим у тому посланні.

„Середа. 5. VIII. 1908.

Дорогий П[ане] Товаришу! Я 31. VII. вернув у Львів; маю яких 200 мельодій з Богородчанщини і Надвірнянщини. Коло Спаса я хотів вибрати ся вдруге, в околицю Миколаєва або в Рогатинщину, але се очевидно можна б зробити пізнійше, по повороті з Миргороду. – Я готов приїхати в Київ чи просто в Миргород, якщо Ви і д[обродій] Кв[ітка] вважаєте се потрібним... [підкреслення О. Роздольського – І.Д.]”.

Єдине, що при цьому намагався О. Роздольський листовно вяснити у Ф. Колесси, куди ж таки він мав приїхати: до Києва чи вже просто до Миргорода. Не знаючи, де у той час перебував галицький збирач, він відправив йому дві абсолютно однакові листівки: одну до Києва, а другу до Миргорода.

Ще одне питання, яке, як виглядає, особливо хвилювало Ф. Колесу, і про що він, очевидно, також писав О. Роздольському, було пов'язане з безрезультатними пошуками у Києві не те що доброго, а взагалі фонографа. Тих грошей, які виділив жертводавець, аж ніяк не вистачало на купівлю нового апарату, на що дуже сподівався галицький збирач. К. Квітка, до якого звернувся за допомогою фольклорист, так само не міг нічим зарадити. У листі до Ф. Колесси він писав: „Щодо Вашої просьби де дістати фонографа, тоя на жаль мушу признатися, що зовсім не знаюся на сій справі” [10, с. 323]. Тож Ф. Колессі так і не вдалося у Києві ані купити, ані позичити фонографа. Про свої проблеми із пошуком такого потрібного апарату він навіть бідкався у листі до дружини:

„Понеділок, 4. VIII. [1]908.

... Я і доси не успів роздобути доброго фонографа в Києві і таки без того поїду нині вечером або завтра рано до Миргорода. Як не буде фонографа і там, то буду мусів із слуху списувати думи, що буде дуже трудно і запись вийде невірна...”

Про проблеми з пошуком фонографа Ф. Колеса писав, очевидно, й у інших листах до дружини. Мабуть, питання придбання власного фонографа обговорювалося в родині Ф. Колесси ще напередодні поїздки, що, властиво, й впливає із наступного листа Марії до чоловіка:

[4. 08. 1908. – І. Д.]

„... Шкода Філюню, що Ти не замовив собі фонограф з Берліна, надав би ся...”

Із листа О. Роздольського вимальовується ще декілька, здавалося б, невеликих, втім дуже суттєвих нюансів, пов'язаних із методикою рекордування кобзарсько-лірницького репертуару. Так, ще під час обговорення листа-звернення К. Квітки з приводу проекту збереження репертуару українських рапсодів на засіданні ЕК були розглянуті і способи запису їхнього репертуару на фонографічні валики. Правдоподібно, що з цього приводу найактивніше дискутували Г. Хоткевич та О. Роздольський, які були знавцями новітньої техніки. Втім, як виглядає, власне суть проблеми фонографування кобзарського та лірницького репертуару, вповні збагнули далеко не всі учасники обговорення. Навіть Ф. Колеса, який врешті став практичним реалізатором усіх задумів і пропозицій ЕК із звукового документування репертуару українських співців-

сліпців, не до кінця зрозумів новаторських пропозицій своїх колег. Зокрема, у листі до О. Сластьона львівський дослідник писав таке:

[ймовірно, червень, 1908. – І. Д.]

„...В першій листі дод[обродія] Кв[ітки] придержуючись вказівок Ет[нографічної] ком[ісії] я обстоював при тім щоб екскурсію не обмежувати самим лише Миргородом, а щоб по можності списати репертуар бодай кількох кобзарів. Для того я й радив щоб їхав зо мною д[обродій] Роздольський, чоловік досвідний у збиранню народних мелодій на фонограф...”.

Однак при обговоренні в ЕК майбутньої кобзарсько-лірницької експедиції та участі у ній О. Роздольського йшлося не стільки про географію поїздки (що, звісно, також було важливим!), чи задіяння досвідченого фонографіста до роботи задля якомога більшого охоплення записом різних виконавців, або ж одночасного запису репертуару рапсодів і на фонограф, і безпосередньо зі співу виконавців (про це Ф. Колесса писав у своєму першому листі до К. Квітки), що на той час широко практикувалося в Європі. Мова радше йшла про новітні, досі не практикувані в Галичині способи фонографування. О. Роздольський та й Г. Хоткевич з досвіду знали усі тонкощі праці із фонографом. Зокрема й те, що для добротного запису виконавець мусів максимально наблизитися до фонографічного рупора, який виконував функцію мікрофону. Тому при рекордуванні репертуару кобзаря чи лірника якісно можна було записати або ж його спів, або ж тільки звучання інструмента. Г. Хоткевич, правдоподібно, з огляду на це для запису кобзарського репертуару ще 1904 року робив спроби сконструювати спеціальний рупор для фонографа „з двома горлами”, з яких один був „направлений на голос, другий на інструмент” [26, с. 42]. Тож під час згаданого обговорення в ЕК проекту не випадково було рекомендовано для фіксації репертуару рапсодів використовувати два фонографи. Саме про це О. Роздольський листовно і нагадував Ф. Колесі:

[з листа О. Роздольського до Ф. Колесси. 5. VIII. 1908. – І. Д.]

„...Ви ж тямите ще, як ми (разом з д[обродієм] Хотк[евичем]) згодилися, що треба би властиво 2 фонографів: оден стояв би напроти співця, другий низше напроти кобзи...”

Вочевидь у Галичині на той час нічого не знали і про вдосконалений фонограф з кількома рупорами, який сконструював для запису багатоголосого співу інженер Олександр Лін'юв спеціально для своєї

дружини – відомої російської дослідниці Євгенії Ліньової [12, с. 48]. Саме О. Ліньов, який приїхав 1896 року з Америки і який був знайомий з найновішими системами фонографів, на засіданнях Етнографічного відділу Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії Російської імперії ще наприкінці XIX століття піднімав питання про залучення для подібних потреб або ж „особливої конст-рукції фонографа або цілої системи фонографів” [12, с. 47-48]. О. Роздольський у своєму листі запропонував Ф. Колесси привезти до Києва два фонографи: той, який був у розпорядженні ЕК, а також свій власний, нещодавно отриманий у дарунок від родича.

Намагаючись в'яснити, зрештою, які ще у Ф. Колесси виникли проблеми із організацією та проведенням експедиції, О. Роздольський як фонографіст-практик у листі підняв питання і про валіки:

[з листа О. Роздольського до Ф. Колесси. 5. VIII. 1908. – І. Д.]

„...Винезгадуєте про валки. Я на всякий випадок сточую даль-ше старі, бо й так потребуватиму їх до другої поїздки, але далеко краще було б мати нові, ще не сточувані, а таких, як Вам відомо, нема у Львові і опроче з більшим числом валків дуже не вигідно тягтися так далеко. Чи можна б у Києві дістати значнійше число чистих валків (не чорні т. зв. Güsswalzen!)? Як же ж нема, то кілька я маю взяти відси сточених? На 1 валок йде 5-6 наших, коротких [підкреслення О. Роздольського – І. Д.] мелодій, отже на мою гадку треба мати в запасі більше як 50, може коло 100 валків...”

Читаючи цього листа, ми не тільки стисло та доволі вичерпно отримуємо фахову та різнобічну характеристику власне валків, але й мимоволі стаємо свідками втрати безцінних фонографічних записів початку XX століття. Вочевидь, говорячи про „сточування старих валків”, О. Роздольський мав на увазі свої записи 1900-1902 років, які транскрибував Станіслав Людкевич для збірника „Галицько-руські народні мелодії” [20]. Із понад 300 валків, рекордованих у цих експедиціях, сьогодні в фонографічному архіві О. Роздольського залишилося менше десяти. Звісно, якась частина була втрачена через плин часу, але більшість фонограм було безповоротно знищено стесуванням і підготовкою валків для нових записів.

Врешті, як впливає із листування, п'ятого серпня Ф. Колесса, не дочекавшись відповіді О. Роздольського, виїхав з Києва до Миргорода таки сам і без фонографа. Його сердечно прийняв

О. Сластьон, щира допомога якого (від організації побуту до пошуку народних рапсодів, надання у розпорядження фонографа та допомоги в рекордуванні), дещо змінила ситуацію та вочевидь вплинула на подальшу працю Ф. Колесси в терені. Тож допомога О. Роздольського уже була не потрібною, а відтак і не був зреалізований згаданий у листі О. Роздольського новаторський задум одночасного запису українських співців-сліпців двома фонографами¹. Зміна настрою Ф. Колесси добре передалась у його листі до дружини, де він описав зустріч з О. Сластьоном у Миргороді та свій новий побут:

*[З листа Ф. Колесси до Марії – І. Д.]
„Миргород, 10. VIII. [1]1908.*

... Мене сердечно прийнято в домі звісного артиста маляра і професора Гоголівської школи, д[обродія] Сластьона: се справді артистична душа, чоловік високо освічений і дуже добрий. Я маю тут дві гарні тихі кімнати, в яких можу спокійно працювати. Миргород – се зовсім село, розкинене на милевих просторах, над річкою Хоролом, на піскових полях. Вечерами, коли молодіж висипле на „вулицю” – розлягаєся тут чисто народна пісня, співана хором дівчат і парубків. Школа ім. Гоголя при якій я мешкаю, лежить серед розкішного парку. Учора збирав я на фонограф думи, співані кобзарем Кравченком, але що се старий кобзар і стратив голос, то спів его не виходить добре...”.

Окремі, проте дуже інформативні відомості про працю Ф. Колесси в терені зустрічаються і в інших приватних листах збирача до Марії. Особливо вартісними є описи його теренової праці, які дають можливість реконструювати перебіг та методіку польових досліджень думових рецитацій Ф. Колесси:

*[З листа Ф. Колесси до Марії – І. Д.]
„Миргород, 16. VIII. [1]1908.*

... В суботу знімав на фонограф думи зо співу старенького кобзаря М. Кравченка: на фонографі виходить спів старечий не

¹ Дивно, але дещо згодом, влітку 1914 року, відбуваючи експедицію на Придніпровській Україні, О. Роздольський чомусь не взяв до уваги це обговорення, а отже і можливість фіксації народного багатоголосся кількома фонографами. Можливо, він просто не мав цих двох фонографів та й допомогти не було кому. Так чи інакше, але його фонографічні записи багатоголосого співу з цього регіону далеко не завжди вдалі.

дуже виразно і я мушу докласти дуже багато труду, щоби його списати на ноги, списувати мушу зараз же тут, бо можу тепер запитати кобзаря о те, що не виразно вийшло на фонографі, а коли б ті валики привіз до дому, то вони б могли остати без хісна на віки не відгадані. Нині сподіваюся, прийдуть тут ще інші кобзарі від котрих дальше буду записувати...”

Цей лист написаний на листівці зі світлиною М. Кравченка. Тут же є допис-прохання Ф. Колесси до дружини:

„...Се той сам кобзар, якого спів я схопив на фонографі. Ілюстровані картки від мене ховай, щоб не погубили ся або не поплямили ся...”

Або ж з іншого листа фольклориста до дружини:

„Миргород, 13. VIII. [1]908.

...Я тут пороблю лиш ті записі нотні, які є конечні, а решту валків фоногр[афічних] озму до дому. Кобзарі коштували близько 50. зл...”

Тож, за десять днів роботи Ф. Колесса не тільки сповна виконав запланований субсидатором, а також озвучений у листі К. Квітки обсяг роботи: „кошти сьогорічної [нідкреслення К. Квітки – І.Д.] екскурсії оплатяться навіть в тім разі, коли в результаті її буде списаний тільки репертуар Кравченка, хоча би для сього потребувався тільки один тиждень часу” [10, с. 318], але зробив значно більше, зафіксувавши репертуар і ще трьох народних виконавців, не враховуючи записи дум від О. Сластьона.

Та невдовзі виділені на поїздку гроші стали закінчуватися. Тож Ф. Колесса в середині серпня у своєму листі-звіті до К. Квітки, описавши перебіг роботи та доволі інформативно прозвітувавши про вже отримані результати, порушив питання про можливість продовження роботи в терені ще у цьому році.

„1. VIII. 1908.¹

[= 14 серпня 1908 року, нового стилю. – І. Д.]²

Високоповажний Добродію!

Мило мені донести Вам, що моя місія судячи уже по теперішнім результатам, повелася дуже добре – а вона на мою

¹ Лист поданий повністю. – І. Д.

² 1908 року Європа, а відтак і Львів жили за григоріанським (новим) календарем, тоді як Росія ще за юліанським (старим). Тож Ф. Колесса листи до К. Квітки та Лесі Українки датував за старим стилем, а до дружини – за новим. Така ж ситуація була і з поштовими штемпелями. Звідси деколи і плутанина у датах.

думку далеко ще не скінчена. До удачі причинився головню д[обродій] Сластьон, що дуже щиро занявся не лиш моім при-міщенем, але й вишуканем і супроводженем кобзарів та помічний був при схоплюваню співи на фонограф. Визвавши Кравченка до Миргорода, післали ми його до Білоцерківки на ярмарок звідки він вернув із трема сліпцями співаками. В результаті єсть у мене тепер 52 валиків фонографічних з мельодиями дум та декількох історичних пісень. Коли сі мелодії списати на ноти, то вони вповняють над 4. – до 5. аркушів друку (8-ки).

В тих 52. валиках є кілька валиків зо співами кобзарів Платона Шахворостівського і Бара, які ще давнійше схопив був на фонограф д[обродій] Сластьон. Отсі валики і ще декілька инчих я мушу зараз-же списати на ноти, щоби їх полишити у д[обродія] Сластьона. Прочі я заберу з собою до Галичини – бо списуване їх займе дуже багато часу; сидячи при роботі від рана до вечера я можу списати денно найбільше 3 валики. Причина трудностей при записуваню з фонографа лежить не лиш у самому материялі, але почасті і в недостачах фонографа і в натурі старечих голосів, які не могли вийти зовсім прецізно на фонографі і все ж таки фонограф уможливує запись зовсім вірну і точну аж до подробиць, що ніяким способом не дасться осягнути записуваням із слуху. З огляду на те, що мої записі мають на меті лишень музикальну сторону проголошуваня дум, я схопив лиш кілька дум в цілости – і то 3. від Кравченка, бо коли в предовгих думах по кількодесять разів повторюються буквально ті самі фрази музичні, звороти й закінчення, то нема ніякого резону брати усю думу на фонограф. Коли 2-3 валики дають нам зовсім повне виображене о мотивах, які лежать в основі даної думи. За те я стараюся вичерпати по можности всілякі типи кобзарських рецітацій, а таких типів буде в моїй збірці 7: а то зо співу 1) Платона Шахворостівського (найкращий тип) 2) М. Кравченка, 3) Дубини (ученик славного Крюковського і співає його способом, що засвідчує Кравченко) 4) Скоби (співає думи при лірі, але дуже оригінально) 5) Бара, 6) добр[одія] Сластьона (теж прекрасний тип) і ще 7) одної сліпої дівки Явдохи, яка вивчила думи і співала їх по свому. Доперва, маючи під рукою значне число одмін і варіантів, можемо собі

виготовити правдиве поняття про істоту кобзарських рецитацій. Для того я дуже бажаю, як буде лиш можливо, зібрати ще декілька варіантів і особливо маю на приміті одного дуже доброго кобзаря (з Переяслава), якого дуже поручав було д[обродій] [Євген] Чикаленко, і [Івана] Кучеренка, від якого конечно треба б списати на фонограф бодай дві-три думи.

Однако ж мій побут в Києві (хоч не приніс бажаного успіху) та спроваджене кобзарів з поводиторами, яким треба було оплатити далеку дорогу сюди і назад, значний гонорар за страту часу і прокормленне через кілька днів забрало так багато грошей, що коли я оплачу ще значний транспорт валиків (40 валиків з поштою буде сягати може 18-20 рублів) – то мені остане ледво тільки, щоб з бідною заїхати до дому (я їду аж за Перемишль). Отже коли Вам, а зглядно шановному субсидіаторови залежить на тім, щоби справу записування кобзарських мелодій поширити і відразу зібрати значне число варіантів, що дали б трівку основу до певних наукових висновків, то пришліть безпроволочно на руки д[обродій] Сластьона субсидію, яку уважаєте за відповідну, а я в рамках сеї субсидії поведу дальші записі. Докладний рахунок із моїх видатків я на бажане можу предложити. В усякім разі прошу о як найскоршу відповідь, бо я в Миргороді не буду вже довго оставати. Здоровлю щиро і остаюсь з належним поважанем

Філ[арет] Колесса.”

Втім незабаром Ф. Колесса вирушив до Львова, чи то не дочекавшись відповіді від К. Квітки¹, а чи таки діставши відмову в отриманні додаткових коштів. У листі, адресованому галицькому збирачеві ще на початку липня К. Квітка писав, що частина невикористаних субсидованих грошей „має бути обернена на екскурсію слідуячого року” [10, лист № 2, с. 319], хоча у наступному листі К. Квітки йшлося і про те, що якщо „екскурсія буде продуктивна і вимагатиме для її продовження більших грошей, я вишлю Вам телеграфом у Миргород додаткову субсидію. Розмір її ... не може бути більший, як 100 руб” [10, лист № 3, с. 320]. Отож, не виключено, що Леся Українка притримувала частинку коштів для майбутньої публікації новопрізбираних матеріалів (ці кошти не

¹ В опублікованому листуванні К. Квітки та Ф. Колесси [10] такого листа-відповіді немає.

придалися, оскільки видання мелодій дум фінансувало НТШ), адже фактично на той час Ф. Колесса отримав від „жертводавців” хіба 200 рублів. Дещо згодом, уже після повернення фольклориста до Львова, поетеса переслала йому ще 25 рублів (65 корон).

У Києві, куди Ф. Колесса приїхав з Миргорода ввечері 19 серпня, збирач планував затриматися на день, щоб списати репертуар Івана Кучеренка (що зрештою і зробив).

[19. VIII. 1908, з листа до дружини. – І. Д.]

„Середа, вечір.

Дорога Нюсю! Нині ввечером приїхав з Миргорода до Києва (Большая національна гостиница. Крещатик), де задержуся до п'ятниці вечора, щоби взяти на фонограф думи, співані Кучеренком...”.

Відтак 21 серпня, судячи із листівки, висланої дружині, Ф. Колесса виїхав з Києва до Львова:

„Київ. 21. VIII. [1]908.

Дорога Нюсю! Пишу саме перед виїздом. Правдоподібно приїду разом з цією карткою...”.

Напружена праця Ф. Колесси продовжилася і у Львові. Їй надалі між учасниками проекту провадилося інтенсивне листування: обговорювалися важливі аспекти майбутньої публікації, велися дискусії, наукові суперечки. Готуючи до друку перший том „Мелодій українських народних дум”, Ф. Колесса, незважаючи на здобуті у Миргороді листівки із фотографіями кобзарів, вирішив доповнити видання й іншими світлинами кобзарів та лірників, а може повважав наявні знімки недостатньо якісними чи дещо знищеними. Відтак він листовно звернувся до Олени Пчілки, просячи допомоги у своїх намірах:

[з листа Ф. Колесси до Олени Пчілки, мабуть, початок 1910 року. – І. Д.]

„В[ельмишановна] п[ані] Д[обродійко].

В найблизшчій часі вийде з друку І том Мелодій укр[аїнських] нар[одних] дум, що обіймає рец[ит]ації М[ихайла] Кравченка, Пл[атона] Кравч[енка], Оп[анаса] Баря, Ост[апа] Калного, Явд[охи] Пилип[енко], А[нтон] Скоби і Ол[ександра] Гришка. Знаю добре, що ініціатива до зібрання і видання кобз[арських] рец[ит]ацій вийшла з кругів найблизших до редакції Рід[ного] Кр[аю]. Се одинока укр[аїнська] часопись, що показала щире

заінтересоване записуванем і розслідуванем укр[аїнських] нар[одних] дум та збиранем відомостей про кобзарів, виявляючи глибоке зрозумінне сеї справи і оцінюючи як слід її значінє. Се осмілює мене звернутися до Вас, В[ельми] ш[ановної] п[ані] Д[обродійки], як редактора Рідн[ого] Кр[аю] з просьбою в справі веденого мною видавництва. Було би річю дуже вказаною, щоби виданє в цілости присвячене кобзарям було прикрашено фотографією бодай одного кобзаря.

На жаль в нашій друкарні не знайшлося ані одного кліше, що був би відповідний для такого видання.

Натомість в 21. ч. „Рідн[ого] Кр[аю]” за 1909 р. поміщено дві фотографії (група кобзарів і М. Кравченко), що були би дуже інструктивні для зрозуміння вступної статті нашого видання „про музичну форму дум” – особливо з огляду на чужинців (буде у виданю статейка також в німецькій мові).

Отже осмілююся просити Вас, Ш[ановна] п[ані] Д[обродійко], о ласкаве випозиченя, а коли можливо то й відпродадя нашій друкарні сих двох клішів або бодай одного з них. Буде се дуже цінна прислуга для нашого видання. Я ж особисто буду за таку поміч дуже вдячний і зобов’язаний.

Ся просьба повина б вийти властиво від нашого Наукового Товариства ім. Шевченка – однак ж мені дуже залежить на поспіху бо виданє уже майже готове тому ж я зважився на сей приватний лист...”.

Очевидно Олена Пчілка не зволікаючи відгукнулася на прохання Ф. Колесси і, мабуть, вислала не лише прошені кліше, а й інші світлини, бо ж том був таки споряджений гарними та якісними фотографіями кобзарів і лірників.

Отож, кілька збережених листів, більшість з яких вдалося реконструювати з чернеток збирача, висвітлюють хоч і окремі, втім суттєві моменти історії проекту та доповнюють уже відомі факти перебігу основних етапів подорожі: її підготовки, самого плину роботи та, врешті, результатів експедиції. Зокрема вдалося встановити дати проведення наукової подорожі. Низка окремих деталей, які впливають із листів, дають можливість глибше збагнути всю неоднозначність ситуації, в якій опинився галицький збирач на Наддніпрянській Україні, виказують самовіддану працю дослідника, який у супереч обставинам намагався фахово здійснити

покладену на нього відповідальну місію. Особливо важливою та істотною є інформація, яка стосується власне методики підготовки та проведення експедиції: це і географічне планування наукової подорожі, і обрання кандидатур для участі в теренових дослідженнях, і характеристика та визначення персоналії кобзарів, від яких належало записати народну музику, і задіяння до роботи фонографа, а відтак і методики проведення збирацького сеансу та постсеансового опрацювання матеріалу. Листування відкрило не знане досі обговорення-дискусію на засіданні ЕК НТШ про можливість використання для запису репертуару кобзарів і лірників двох фонографів, ідеї, яка згодом вповні була реалізована у Галичині спеціалістами Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської національної музичної академії ім. Миколи Лисенка у вигляді „багатоканального запису” під керівництвом професора Богдана Луканюка хіба аж у 90-х роках ХХ століття.

-
1. Грица Софія. Ф. М. Колесса / Софія Грица. – Київ, 1962. – С. 38-61.
 2. Грушевська Катерина. Музично-етнографічна експедиція для дослідження кобзарства / Катерина Грушевська // Грушевська Катерина. Українські народні думи: у 2 т. – Київ, 1927. – Т. I. – С. CLXXVII-CLXXXII.
 3. Дзьобан Олександр, Пилипчук Ростислав. Листи К. В. Квітки до В.М. Гнатюка / Олександр Дзьобан, Ростислав Пилипчук // Народна творчість та етнографія. – 1965 – № 5. – С. 66-69.
 4. Довгалюк Ірина. До історії експедиції Філарета Колесси на Наддніпрянську Україну / Ірина Довгалюк // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2009. – Вип. 47. – С. 5-27.
 5. Довгалюк Ірина. Музично-етнографічна діяльність Осипа Роздольського / Ірина Довгалюк. – Київ, 1997. – 47 с.
 6. Довгалюк Ірина. Опанас Сластьон в історії фонографування кобзарсько-лірницької традиції / Ірина Довгалюк // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавча. – Вип. 10. – Львів, 2011. – С. 3-20.
 7. Довгалюк Ірина. Причинки до історії проекту фонографування дум / Ірина Довгалюк // Етномузика. – Львів, 2008. – Ч. 5: збірка статей та матеріалів на честь 100-ї річниці експедиції для фонографування дум / Упорядники І. Довгалюк, Ю. Рибак. – (Наукові збірки Львівської національної академії ім. М. Лисенка. Вип. 22). – С. 9-26.

8. Довгалюк Ірина. Фонографічні валики в архіві Філарета Колесси / Ірина Довгалюк // Етномузика : збірка статей та матеріалів / Упорядник Б. Луканюк. – Львів, 2011. – Ч. 7. – С. 101-115. – (Наукові збірки Львівської національної академії ім. М. Лисенка. Вип. 26).
9. Довженок Галина. Фонографічна колекція українських дум в історії вивчення епічного виконавства / Галина Довженок // Усна епіка: етнічні традиції та виконавство: у 2 ч. – Київ, 1997. – Ч. I. – С. 113-115.
10. Залеська Роксолана, Іваницький Анатолій. Листування Климента Квітки і Філарета Колесси / Роксолана Залеська, Анатолій Іваницький // Записки НТШ : праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 309-416.
11. Іваницький Анатолій. Климент Васильович Квітка: (До 100-річчя з дня народження) / Анатолій Іваницький // Українське музикознавство. – 1980. – Вип. 15. – С. 22-41.
12. Канн-Новикова Єлизавета. Собирагельница русских народных песен Евгения Линева / Єлизавета Канн-Новикова. – Москва, 1952. – 183 с.
13. Квітка Климент. Філярет Колесса / Климент Квітка // Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ-ХХ століття : збірник наукових праць та матеріалів. – Львів, 2005. – С. 40-42.
14. Кирдан Борис, Омельченко Андрій. Народні співці музиканти на Україні / Борис Кирдан, Андрій Омельченко. – Київ, 1980. – С. 22-26.
15. Колесса Філарет. Історія української етнографії / Філарет Колесса. – Київ, 2005. – С. 243-244.
16. Колесса Філарет. Леся Українка і український музичний фольклор / Філарет Колесса // Леся Українка. До 75-річчя з дня народження : збірник. – Львів, 1946. – С. 63-74.
17. Колесса Філарет. Мелодії українських народних дум. – Львів, 1910. – Серія I. – (Матеріали до української етнології ЕК НТШ. – Т. ХІІІ); 1913. – Серія II. (Матеріали до української етнології ЕК НТШ. – Т. ХІV); *передрук*: Колесса Філарет. Мелодії українських народних дум. – Київ, 1969. – 592 с.
18. Колесса Філарет. Спогади про Миколу Лисенка / Філарет Колесса // М. В Лисенко у спогадах сучасників. – Київ, 1968. – С. 434-456.
19. Правдюк Олександр. Збирання та вивчення творчості кобзарів і лірників / Олександр Правдюк // Правдюк Олександр. Українська музична фольклористика. – Київ, 1978. – С. 164-168.
20. Роздольський Йосип, Людкевич Станіслав. Галицько-руські народні мелодії : у 2 ч. / Йосип Роздольський, Станіслав Людкевич. – Львів, 1906. – Ч. 1; 1908. – Ч. 2. – (Етнографічний збірник НТШ. – Т. ХХІ-ХХІІ).
21. Сластіон Опанас. Мелодії Українських дум і їх записування / Опанас Сластіон // Рідний Край. – 1908. – № 35. – С. 4-6; № 36. – С. 6-8; № 38. – С. 5-7; № 41. – С. 5-7.

22. Сластіон Опанас. Записування дум на фонографі / Опанас Сластіон // Рідний край. – 1909. – № 22. – С. 8-9; № 23. – С. 7-10; № 24. – С. 6-8.
23. Українка Леся. Листи / Леся Українка // Леся Українка. Твори : у 12 т. – Київ, 1979. – Т. 12. – С. 245-247; 249-258; 260-269; 286-287; 350-351.
24. Хай Михайло. Історія української етноорганологічної думки та її творці на зламах ХІХ-ХХІ ст. / Михайло Хай // Хай Михайло. Музично-інструментальна культура українців (фольклорна традиція). – Київ ; Дрогобич, 2007. – С. 32-85.
25. Ханко Віталій. Опанас Сластіон і наш музичний епос / Віталій Ханко // Родовід. – 1993. – Ч. 6. – С. 44-54.
26. Хоткевич Гнат. Бандури та її репертуар / Гнат Хоткевич. – Торонто ; Харків, 2009. – 267 с.
27. Яросевич Любомира. Леся Українка і музика / Любомира Ярославич. – Київ, 1978. – С. 25-28.

Довгалик Ирина. Несколько штрихов к истории экспедиции Филарета Колессы на Миргородщину (на основе эпистолярия Филарета Колессы).

В основе исследования – неизвестное эпистолярное наследие Филарета Колессы, которое находится в его личном архиве во Львове. В частности это черновики писем Филарета Колессы к Клименту Квитке, Опанасу Сластиону, Осипу Роздольскому, Олене Пчилке, а также жене Марии. Документы вносят существенные дополнения к истории экспедиции Филарета Колессы на Надднепрянскую Украину летом 1908 года для записи традиционного репертуара кобзарей и лирников. Найденные письма касаются основных этапов проведения экспедиции: ее подготовки, методики собирательской работы, в том числе и фонографирования, перспектив возможного продолжения, результатов, а также содержат информацию для установления точных дат проведения экспедиции.

Ключевые слова: фольклористическая экспедиция за думами, история фонографирования кобзарско-лирницкого репертуара, переписка, Филарет Колесса, Климент Квитка, Опанас Сластіон, Осип Роздольський.

Dovhalyuk Iryna. A few additions to the history of Filaret Kolessa's expedition to Myrgorod (from Filaret Kolessa's epistolary).

On the basis of a study of Filaret Kolessa's unknown epistolary heritage, which was housed in his private archives in Lviv, including draft letters Filaret Kolessa to Klyment Kvitka, Opanas Slastion, and Olena Pchilka, as well as postal cards, which Osyp Rosdolskyj addressed to Filaret Kolessa. Correspondence also include with his wife Mariya. These documents make significant additions to the history of Kolessa's expedition to Dnipro Ukraine in the summer of 1908 to record the traditional repertoire of minstrels (kobza and hurdy-gurdy players). These newly discovered letters concern the fundamental stages of the expedition process: its preparation, methods of work in the field, including phonograph recordings, the prospects for a possible return to the area, its results, and provide information to establish the exact dates of the expedition.

Key words: folklore expedition for the dumsy, history of phonograph recordings kobza and hurdy-gurdy repertoire, correspondence, Filaret Kolessa, Klyment Kvitka, Opanas Slastion, Osyp Rosdolskyj.